

Johan Frederik Riedel : Een levensbeeld uit de Minahassa op Celebes.

<https://hdl.handle.net/1874/355179>

g.c.

9

JOHAN FREDERIK RIEDEL.
EEN LEVENSBEELD UIT DE MINAHASSA
OP CELEBES.

IV.

HET EIGEN HUIS. HUISELJK LEVEN. WERKKRING
BUITEN TONDANO.

Wij weten niet, hoe lang RIEDEL in het gouverne-
mentshuis gewoond heeft. Alle berigten van 't jaar 1832
tot in den herfst van 1833 ontbreken ons. Waar-
schijnlijk zijn de brieven uit dien tijd verloren gegaan.
In den laatstgenoemden tijd vinden wij den zendeling
in een eigen huis. Oorspronkelijk had hij zulk een
willen laten bouwen, zooals SCHWARZ het op Langowan
deed. Er was een huis te krijgen, dat door eenige
veranderingen naar den eisch kon worden ingerigt.
Het behoorde aan een' Majoor, van wien RIEDEL het
voor 425 gulden kocht en was geheel in den stijl van
het land, op 12 voet hooge palen gebouwd, klein,
maar goed en sterk. Een paar vertrekken, zooals de
keuken en provisiekamer, de laatste gelijkvloers, moesten
verbouwd worden, het een en ander kostte hem
4 à 500 gulden. Het daarbij behoorend stuk grond
was tamelijk groot, men plantte er eene rozenhaag
om en boomen in. Vóór het huis werden eenige
bloembedden aangelegd en rozenstruiken gezet, waarop
menig bloempje aan het lieve Vaderland deed denken.

[19 P]

alleen was er in dit warme land meer groeikracht in. Een gemakkelijke trap voerde naar de ruime veranda, die aan den kant van den weg was. Door eene deur kwam men van daar in de voorgalerij, die de geheele breedte van het huis innam; hier stonden eenige stoelen en tafels. Dit vertrek, dat altijd bijzonder net was, werd gebruikt als er bezoek kwam, tenzij dat men verkoos in de avondkoelte bij eene hanglamp, onder de veranda te zitten. Men had er gordijnen, die men op den dag dicht deed tegen de zon. Het hek was met eene rij bloempotten versierd, en alles maakte een' aangename indruk; in vergelijking met de andere huizen van Tondano, moest dit een ieder in het oog vallen. Van de voorgalerij, die tevens eetkamer was, kwam men in een' donkeren gang, waar aan den eenen kant de slaapkamer, aan den anderen kant Mevrouw RIEDEL's werkkamer was, en dan in de achtergalerij, van waar men aan de eene zijde in de studeerkamer, en daar tegenover eenige trappen af in een' overdekten gang kwam, die naar de keuken, eene kamer en een' provisiekamer leidde. Alles was slechts van hout en planken gemaakt; metselaars had men toenmaals niet in de Minahassa, zoodat er geen schoorsteen kon gemaakt worden. Midden in de keuken stond een groote met aarde gevulde kist, in plaats van eene haardsteê, de rook moest door de opening onder het dak een' uitweg vinden. Aan 't einde van den gang was het badhuis, dat men in Indië niet missen kan, dat tegelijk voor de wasch gebruikt wordt, die daar veel meer voorkomt, dan bij ons. Verder waren er nog eenige stallen. De zwijnen uit de Minahasa zijn zoo

gewoon aan het vrije leven, dat zij zich dikwijls luid over hunne gevangenis beklagden. De kippen lieten zich zelfs niet voor den nacht opsluiten, en vernachtten of op de takken der boomen of op het dak. Later kwam er ook een paardestal bij, toen de werkzaamheden in andere negerijen RIEDEL noodzaakten dikwijls te reizen. Achter het huis was de moestuin. Weelderig groeiden de komkommers, boonen, uijen en spinazie enz., jaar in jaar uit. RIEDEL vond daarin genoeg. Ook de aangeplante boomen groeiden sneller, dan een Europeaan mogelijk zou achten, en gaven in weinige jaren het heerlijkste lommer; onder deze boomen vond men ook citroen- en oranjeboomen, die, te gelijk met de witte bloesems en de gouden vruchten tusschen het donker groen en glanzend loof getooid, een heerlijk gezicht opleverden. Ook de pisangs met hunne groote bladen ontbraken niet, en leverden met de mangoboomen voor den altijd eenvoudigen disch de kostelijke vruchten. De heg, reeds in 't eerste jaar dik en sterk geworden, was in alle jaargetijden met geurige rozen bedekt.

Van het huis werpen wij nu een' blik op het huishouden; men zal wel bespeurd hebben, dat het vermeerderd was. Hun eerste kind was geboren; het was een knaapje, dat bij den doop den naam FRITS kreeg. Hij groeide op tot vreugde van zijne ouders, en herinnerde met zijne dikke wangen zijn' vader dikwijls aan de bazuin-engeltjes in de Koopmanskerk te Erfurt, terwijl de blonde haren van den kleine zeer de opmerkzaamheid van de Alifoeren trokken, want dat was daar iets bijzonders.

Op nog eene andere wijs was het huisgezin vermeerderd.

Wij hebben reeds gezegd, dat HELLENDOORN een aantal jongens en meisjes in huis opgenomen had om hun een christelijke opvoeding te geven. Dat zelfde deed RIEDEL ook. Tegenover het treurige familieleven, dat men in de alifoersche huizen vond, en de geheel verkeerde of verwaarloosde opvoeding der kinderen, moest deze maatregel van groot gewigt zijn. De pleegkinderen ontvingen voeding en kleeding van RIEDEL, maar moesten daarvoor ook allen huiselijken arbeid verrigten, zoodat de huisvrouw ook eene wezenlijke hulp aan hen had. Behalve hen had men er geen dienstboden. De meisjes (anakh-piara) moesten wasschen, strijken, naaijen, breijjen enz. Daar men in warme landen dikwijls van kleederen verwisselen moet, zoo heeft men daar veel meer aan de wasch te doen, dan in een gematigd klimaat, vooral als de kleederen, zooals bij de vrouwen, meest van wit katoen gemaakt zijn. In de keuken moesten de jongens (moerids) de huisvrouw helpen, en daar leerden zij behoorlijk koken. Behalve dat moesten zij rijst en maïs stampen, hout uit het bosch halen, bladeren van de boomen plukken, om, zooals dikwijls noodig is, het dak van 't huis te herstellen, in den tuin werken en voor 't vee zorgen. Naast de keuken was eene bijzondere kamer voor hen ingerigt. Behalve de voeding en kleêren kregen zij maandelijks nog eenig geld om tabak te koopen. Meer echter, dan deze dienstbetooning, was de moeite in rekening te brengen, die RIEDEL en zijne vrouw met deze kweekelingen hadden, die zij geregeld onderrigt gaven. De omgang met hen was niet gemakkelijk, en dikwijls

ontstonden allerlei moeilijkheden, die voor de pleeg-ouders eene ware oefening in geduld en langmoedigheid werden. Daarbij kwam, dat het niet gemakkelijk viel hun onderhoud te bekostigen. RIEDEL ontving van het Nederlandsche Zendinggenootschap geen bepaald jaargeld; door tusschenkomst van het Hulpgenootschap te Batavia ontving hij jaarlijks zooveel als wel voor de behoeften van één persoon berekend geweest zou zijn, maar waarvan een huisgezin alleen met groote zuinigheid leven kon. (1) Dikwijls had RIEDELS toestand voor hem iets drukkends. Hoe dikwijls had hij gelegenheid te denken, wat zou er toch veel goeds voor het Godsrijk te doen zijn, als de middelen er maar waren! Menigmaal moest hij van iets af zien, omdat die er niet waren. (2) Zoolang hij nog een' gulden had, liet hij zich niet terug houden, om dien tot heil van de hem toevertrouwde zielen en tot bevordering van het Godsrijk te gebruiken. Reeds in zijn' natuurlijken aanleg had hij de zucht tot weldoen, die de familie RIEDEL onderscheidde; deze was gerijpt door de volkomen geloovige overgave aan den Heer en Zijne zaak.

---

(1) Het Genootschap legde in die dagen zijnen zendingen zoo veel toe, als deze noodig hadden. Dit gaf aanleiding tot groote moeilijkheden, ook omdat het niet gemakkelijk was, te bepalen wat wel noodig was voor de strikte behoeften. Daarom werd dan ook later aan de zendingen een vast jaargeld verleend. (de Vert.)

(2) Hetzelfde kan men nog in onzen tijd zeggen, en dat de uitgaven gedurig stijgen, is ook hieraan toe te schrijven, dat het Bestuur zich gedrongen ziet, zooveel in zijn vermogen is, in bestaande behoeften te voorzien. (de Vert.)

RIEDEL was niet een van die alledaagsche menschen, die slechts om eigen behoeften denken.

Hieruit zal men begrijpen, dat er geen weelde en overvloed in het huis van den zendeling van Tondano was. Men had er geen klok, men rigtte zich naar de zonshoogte. Had men al geen gebrek aan het dagelijksche voedsel omdat men geheel naar 's landswijze leefde, men moest zich toch veel ontzeggen wat voor Europeanen, die in Indië wonen, eene bepaalde behoefte geworden is. En meer dan dat: RIEDEL ontzegde zich bijv. zelfs het aanschaffen van een' nieuwen jas, toen de uit Europa meê gebrachte kleêren versleten waren. Hij liep liever met een' versleten zelfs verstelden jas om de uitgaven er van voor het bedoelde oogmerk te besparen. Wij willen hem echter in dit opzigt niet als een' heilige voorstellen; want, zocals gezegd is, zijn toestand viel hem dikwijls zwaar, en als wij steeds zien, dat hij zich gaarne eenige opoffering getroostte, zoo vertoonen zich toch hier en daar in zijne brieven sporen van ontevredenheid over gebrek aan middelen, ofschoon dan ook niet in betrekking tot zijn persoon.

Nog in 't eerste jaar van zijn verblijf te Tondano kwam voor hem een zware beproevingstijd, toen hij door eene hevige galkoorts lang aan het ziekbed gebonden was. Deze koorts heerschte in 't jaar 1832 in de Minahassa; vele inboorlingen stierven er aan. Bij deze gelegenheid kwam het heidendom weêr te voorschijn. Met veel geraas en allerlei plegtigheden wilden de priesters de ziekte verbannen, en, zoo als zij voorgaven, den duivel met fakkels en boombladeren

in de hand uit de negerij verdrijven. Maar hij wilde niet wijken, en hierdoor werd het heidendom juist geschokt; vooral nadat RIEDEL weêr hersteld was, en in krachtige prediking de besmettelijke ziekte als een strafgerigt Gods over de zonden der Alifoeren voorstelde. Hij zelf was den dood zeer nabij geweest, en had zich op zijn heengaan voorbereid. Hoewel hij verlangen had om te sterven, zoo vermengde zich toch ook daarmede de bittere gedachte: Wat zal er van mijne vrouw en mijn kind worden? Als hij gestorven was, zou zij haar goed hebben moeten verkoopen, om zich het geld voor de terugreis naar Ambon te verschaffen. En wat zou zij daar aanvangen, nadat zij geheel uit haar vroeger verkeer gerukt was? Deze vragen hadden RIEDEL zoo zeer bezig gehouden, dat hij na zijne genezing ernstig moeite deed bij het Zendelinggenootschap om de toekomst van zijne vrouw, indien zij weduwe werd, verzekerd te zien.

Die stille zachte vrouw was haren man in dien tijd een krachtige troost; met vrolijken geloofsmoed gaf zij wat zij had ter eere van God. Dikwijls nog heeft zij rijstkoeken gebakken om de Tondaners tot de bezoeken op zondagmiddag te verlokken, en menige gulden heeft zij voor naalden, garen, vingerhoeden, enz. uitgegeven om hare naaischool aan den gang te houden. Ja, als het geld ontbrak, verkocht zij soms iets van haar eigen goed, om voor het werk der christelijke liefde de noodige hulpmiddelen te verkrijgen.

Om ons een aanschouwelijk beeld van RIEDELS huishouden te maken, moeten wij wel bedenken, dat de indische levenswijze geheel anders is dan de onze. De

dagen in alle jaargetijden even lang, zijn niet door een' hoofdmaaltijd in tweeën gedeeld; men heeft daar twee maaltijden: een des morgens, de andere 's avonds. Des ochtends vroeg vóór zes uur gaat het donker van den nacht, slechts door eene korte schemering gevolgd, in 't volle daglicht over. Om dezen tijd waren allen opgestaan en hadden zich gewasschen, hetgeen bij de pleegkinderen soms heel veel moeite in had; dan vereenigde men zich in de voorgalerij, waar de huisvader uit den Bijbel voorlas, vervolgens dronk men koffij, doch alleen de ouders; de kinderen kregen rijstebrij. Na het ontbijt, ging RIEDEL dadelijk naar de school; toen FRITS 3 jaar oud was, ging hij geregeld meê. Intusschen bereidde de huisvrouw den eersten maaltijd, dien men even na 8 uur gebruikte. Rijst in kokend water, langzaam op 't kolenvuur gaar gekookt, mogt er nooit aan ontbreken, groenten waren er het geheele jaar door, met kokosolie werden die toeberaid; gewoonlijk had men visch of eijeren, vleesch maar zeldzaam. Hierna ging ieder aan zijn werk, dat om drie uur door de thee werd afgebroken. Om 6 uur, als het daglicht even snel als des morgens met den donker wisselt, gebruikte men zulk een' maaltijd als 's morgens. Daarop volgde het onderrigt der pleegkinderen, en om 9 uur eindigde het dagwerk.

Deze regelmatige dagverdeeling werd toch van tijd verbroken, als RIEDEL zijn werk in de omliggende plaatsen ging verrigten. Wij hebben reeds gehoord, dat op verschillende plaatsen der Minahassa verlangen naar onderrigt bestond, en dat men in eenige negerijen,

zooals Tomohon, zoodra het verzoek gedaan was, zelf scholen oprigtte. De zendelingen, met HELLENDOORN aan 't hoofd, hadden met juisten blik gezien, dat dit verlangen eene hoogst gunstige gelegenheid aanbod voor de Evangelieverbreiding in de Minahassa. SCHWARZ was niet voor niets voor deze zaak naar Batavia geweest. Eene zekere som was door het Hulpgenootschap voor de oprigting van scholen en voor het onderhoud der meesters toegestaan. Zeker kon dit slechts voor het eerste begin dienen, en het was niet mogelijk in alle negerijen, die een' meester verlangden, er een' aan te stellen. In de eerste jaren had RIEDEL er drie onder zijn toezigt: te Tomohon, Laloempej en Kapataran. In de beide laatste plaatsen waren reeds christengemeenten. Te Laloempej was eene door den zendeling LAMMERS gesticht; de andere was nog van de Oostindische compagnie, en bestond eene eeuw. Die beide negerijen lagen over het Lembeangebergte, dat aan de oostzijde het meer omgordt. De reis daarheen werd in eene blotto, een' uitgeholden boomstam gedaan. Men kon de negerij Touliau-kitjil in een uur bereiken. Van daar besteeg men langs een zeer moeilijk pad de stijle hoogte van den berg. Was de top bereikt, dan had men aan beide zijden een prachtig uitzigt. Terugziende had men, diep onder zich, de blaauwe vlakke van het meer, daar achter de reusachtige bergen, waarvan men te Tondano slechts de toppen over de voorliggende bergen ziet uitsteken. Aan den anderen kant zag men over de met bosschen bedekte bergen, de zee: de verdere weg, den berg weder af, was zoo mogelijk, nog moeilijker, en als het geregend had

niet zonder gevaar. De eerste negerij aan dien kant was Kombi: eenige huizen in het digte bosch, waar geen spoor van akkers te ontdekken was. De bewoners stamden af van Tondano, en hadden zich, na de verwoesting van de waterkolonie, hier gevestigd. RIEDEL vond hen in een' toestand, die wat het wonen aanging weinig verschilde van dien hunner zwijnen. De kleeding der mannen bestond slechts uit eene reep boomschors om de lendenen geslagen. Van zindelijkheid hadden zij geen begrip. Toen RIEDEL eens genoodzaakt was daar te overnachten, kon zelfs het dorpshoofd hem geene andere rustplaats aanbieden, dan den harden grond, naast het groote rijstvat, waar de kippen de aarde ongestoord omkrabden, om de gevallen rijstkorrels op te pikken. Het geheele onthaal bestond uit rijst op een pisangblad aangeboden. Hier was men nog zeer bijgeloovig; de priesters hadden nog veel magt en aanzien, daarom verlangde men ook niet naar eene school. Te Laloempej was het anders, daar had Br. LAMMERS gehoor gevonden; hij was er dikwijls van Kema heen-gegaan, en had er verscheidenen gedoopt.

Toch waren deze bezoeken te kort, dan dat de gemeente er veel nut van kon hebben ter bevordering van christelijke kennis. Nu waren echter reeds zeven jaren verloop en sedert zij geheel aan zich zelve overgelaten waren. De onkunde was daar grooter dan te Tondano. De negerij ligt schilderachtig in een boschrijk ravijn, welks steile rotswanden tusschen de boomen uitkomen. Daar zijn twee merkwaardige rotsen, die broeder en zuster genaamd zijn. Er heerschte te Laloempej veel bijgeloof, en het was des te noodzake-

lijker, hier het christendom in zijne beginselen te ondersteunen. Deze weg liep, even als de andere, nu eens berg op, dan berg af. Kapataran zelf ligt in eene kleine vlakte. De christenen in deze plaats overtroffen alles wat RIEDEL tot nu toe van verwaarloosde naamchristenen gezien had: zij waren tot een' troep heidenen met bijzonder bijgeloof geworden. Velen kenden zelfs den naam van onzen Heiland niet. Ook in ruwheid en onzedelijkheid wedijverden zij met de alifoersche heidenen. In vroegeren tijd was deze negerij veel grooter en voornamer geweest. In lateren tijd ging zij achteruit en verminderde het getal inwoners van jaar tot jaar. In dezen toestand kon de ambonsche meester er niet veel aan doen, hoewel hij een dertigtal kinderen op school gehouden had. Hier was de werkzaamheid veel-moeijelijker, dan daar waar het christendom nog niet bekend was. Spoedig kwamen er nog andere negerijen bij, waar even eens scholen met gunstig gevolg werden opgericht. Eens kreeg men uit eene gemeente eene dringende bede om een' meester; geld tot bezoldiging had men niet meer. RIEDEL bedacht zich niet lang; hij zond er een' van zijne moerids heen, dien hij de kleëren gaf, terwijl de gemeente voor den kost had te zorgen. Het getal der scholen aan den meeroever vermeerderde zoozeer, dat het bezoeken er van eenige dagen vorderde.

Zoo opende zich ook hier voor den zendeling een ruim arbeidsveld, dat al niet minder stug bleek als dat van Tondano. Dikwijls zag de kinderschaar er alles behalve behagelijk uit, gewoonlijk waren zij erg vuil; soms liepen zij verlegen weg, als de vreemde

man aankwam, om de school te bezoeken. RIEDEL wist echter de kinderharten tot zich te trekken; een middel daartoe was onder anderen de vrucht van den lansaboom, eene noot die lekkere pitten bevat. Als hij zijne hand in den zak stak en een paar handen vol naar de kinderen wierp, was de verlegenheid grootendeels vergeten. Een' volgenden keer ontvingen zij hem al vertrouwelijker. Later werd door de kinderen een goede invloed op de ouders geoefend. Door de scholen stond een bevolking van 8000 zielen met Tondano in betrekking. RIEDEL voelde de verantwoordelijkheid om voor hun eeuwig heil zorg te dragen, en nam het werk in de buitengemeenten met allen ernst en ijver op.

VOORTGANG VAN HET WERK EN VRUCHTEN,
DIE HET OPLEVERDE.

Intusschen bleef de kleine kerk te Tondano 's Zondags leeg gelijk in den beginne. De schoolkinderen woonden de godsdienstoefening wel bij, daar die beschouwd werd als met het onderrigt in verband te staan. Van de volwassenen waren er gewoonlijk slechts tien à twintig tegenwoordig. De namiddag-bijeenkomsten in RIEDELS huis werden echter drukker bezocht: het onthaal op koffij en koek bracht veel daartoe bij. Hij wist het gesprek dan altijd op gepaste wijze eene ernstige wending te geven, en de gewigtigste vragen van de zijde der menschen uit te lokken. Zoo werden dit langzamerhand stichtelijke bijeenkomsten, in welke

de Schrift uitgelegd, en gezongen en gebeden werd. Toch behield het gesprek zijnen vrijen loop. Later werden de rijstkoeken en verdere verfrisschingen achterwege gelaten, om niet op den duur menschen te hebben, die daarom kwamen. Velen bleven diensvolgens weg; maar eenigen kwamen trouw terug; dat waren degenen, die reeds belang begonnen te stellen in het woord Gods. Deze kwamen natuurlijk ook in de kerk, zoodat het getal kerkgangers een weinig vermeerderde. Velen waren opmerkzaam, en toonden langzamerheid een ernstig verlangen naar het christelijke heil, zoodat RIEDEL spoedig eenigen tot lidmaten kon aannemen, die aan 't Avondmaal deel mogten nemen.

Hij vond gedurig meer ingang bij de heidenen. RIEDEL bezocht de zieken, en bracht hun geneesmiddelen. Hij verpleegde hen zeker nog wel meer, en vader Jaenicke's opleiding tot werken van barmhartigheid aan de zieken, zal hem ook onder de Alifoeren voortreffelijk te stade zijn gekomen. Hun eenige zorg voor de zieken bestond daarin, dat zij een fosso, een offerfeest hielden, of door de priesters eenige andere ceremonie lieten uitvoeren, om de vreemde ziel, die in 't ligchaam van den zieke was gevaren, er uit te verdrijven en de eigene ziel terug te roepen; immers zoo stelden de Alifoeren zich eene ziekte en hare genezing voor. Dikwijls brachten de priesters, zooals zij zeiden, de zielen in een' doek terug. Van het verplegen van een' zieke, voornamelijk van zindelijk houden, het voorkomen van koude vatten en gepast voedsel voor de herstellenden, wist men in de Minahassa niets af. Geheel verwaarloosd lagen de onge-

lukkigen in hunne pijnen op eene mat op den grond, het hoofd met een' doek vast omwonden. Als de bijgeloovige tooverspreuk was opgedreund, bekommerde niemand zich meer om den zieke, totdat zijne krachten waren uitgeput, en de dood hem opeischte, of de levenskracht, na langen kamp, weêr boven kwam en de zege behaalde.

Welken indruk moest het op de Tondauers maken, als nu de Leeraar een' zieke met groote zorg reinigde, hem een gemakkelijker legerstede bereidde, bij verwondingen een verband aanlegde, en dit op zijn' tijd vernieuwde, of verkwikkende, krachtige spijzen bracht! Wij weten niet, of RIEDELS kennis van de geneeskunst ver ging, of dat hij niet meer dan eenige huismiddelen kon aanwenden. Doch al had hij ook niets meer dan dat kunnen doen, toch kon het niet missen, of hij kreeg onder deze omstandigheden spoedig den naam van een' groot' doctor. Bij deze werkzaamheden had hij de beste gelegenheid om op den waren grooten Geneesheer en Heiland te wijzen, en de geschiedenissen van Hem en Zijne wondergenezingen maakten dan een' veel dieperen indruk, dan wanneer die in de school geleerd werden. Het bijgeloof en de bedriegerijen van de priesters werden gedurig meer ingezien. De laatsten zagen, dat het met hunne heerschappij over het volk ten einde liep. Sommigen gingen zelve, als zij ziek waren, naar den zendeling, en wilden na hunne genezing, uit erkentelijkheid, aan den Leeraar hunne kinderen ten doop aanbieden.

Maar tot doopen ging RIEDEL niet zoo spoedig over. De weinige volwassenen, die dit sacrament verlangden,

moesten geruimen tijd voorbereid worden, moesten leeren lezen, en eerst dan ontvingen zij den Doop, als er teekenen van eene opregte zinsverandering op te merken waren. Bleeft het getal der gedoopten de eerste jaren klein, zoo deed de invloed van RIEDEL en zijne vrouw in den omtrek eene goede uitwerking, waardoor het onderscheid tusschen het levende en het naam-christendom langzamerhand duidelijk werd. Door dagelijksche oefening, sprak hij het Alifoersch hoe langer hoe beter, waardoor een bezwaar dat tot hiertoe eene groote hindernis geweest was begon te verdwijnen. Hij wist op gepaste wijze de waarheden van het Evangelie met de beschouwing van de meest gewone zaken in verband te brengen, en verbreidde zoo in den dagelijkschen omgang christelijke kennis. Ook onttrokken de christenen zich langzamerhand meer aan de heidensche gewoonten. Vroeger hadden zij zonder uitzondering allen aan de heidensche fosso's deel genomen. Reeds in 1833, toen er weder zulk een feest gevierd zou worden, sprak hij met ernst naar aanleiding van 2-Cor. 6: 14-18, en met dankbare blijdschap onderzocht hij, dat er bijna geen van de christenen aan deel namen. Toch wachtte hij zich van zulke uitkomsten te hoog te schatten. En zoo ontveinsde hij zich niet den toestand van godsdienstige onverschilligheid, die altijd nog onder de groote menigte zoowel van christenen als van heidenen in Tondano heerschte. „Wij menschen vermogen niets,” dat ondervond RIEDEL bij allen arbeid voor het Godsrijk. Des te meer maakte hij werk van het gebed voor de hem toevertrouwde zielen, met het vaste vertrouwen, dat ook

hier wat bij de menschen onmogelijk is, bij God mogelijk is.

Niet ver achter zijn huis lag een digt rietveld, dat zich tot aan de rivier uitstreckte; het behoórde tot zijn erf. Toen eens zijne jongens geen werk hadden, gebruikte hij hen, om die plek bebouwbaar te maken. Eenigen tijd later, plantte hij daar maïs, die in het huishouden goed te pas kwam. In 't midden had RIEDEL er een hutje van bamboes en bladen gemaakt, dat door de welig opgroeiende maïsplanten aan alle kanten verborgen was. Het was een stil en rustig plekje. Zoover ik weet heeft RIEDEL het maar eens in een' brief aan een' vriend vermeld, en mogelijk zou hij het afkeuren, dat ik dat verborgen hutje openbaar maakte: hij noemde het zijn bidkamertje.

Hoe het zaad begon te ontkiemen, moge RIEDEL zelf ons mededeelen. In 't begin van 't jaar 1835 schreef hij in een berigt aan het Zendelinggenootschap het volgende:

»Als ik het verloopenen jaar mij voor den geest breng en ik mij al de zegeningen en weldaden herinner, die mij de Heer onze God vooral in mijn werk als zending heeft doen ten deel worden, dan voel ik aan den eenen kant mijne onwaardigheid en ongeschiktheid, maar aan den anderen kant Gods genade en langmoedigheid, en ik kan slechts zuchten: O God, maak mij dankbaar voor uwe zegeningen en trouw bij mijn werk. Zeker was dit jaar gekenmerkt door vele wederwaardigheden en moeilijkheden, maar niet minder door de zichtbare genade van God. Want wat anders op 't gebergte van Menado nooit geschiedde, is in dit

jaar gebeurd, en wat ik nooit in den korten tijd, dat ik hier ben kon verwachten, dat heeft de Heer door Zijne genade gedaan. Menschen, met wie ik voor drie jaar nog over hun bijgeloof moest spreken, kwamen en vroegen om gedoopt te worden, nadat zij van kleine schoolkinderen de geloofsbelijdenis en lezen geleerd hadden. Christenen, die eerst in openbare ontucht leefden, besloten in dit jaar een christelijk huwelijk aan te gaan, en acht zulke paren vroegen mij, hunnen echt kerkelijk in te zegenen. Vier volwassen kinderen van twee der aanzienlijkste priesters hier te Tondano kwamen tot mij, en verzochten om in de christelijke gemeente opgenomen te worden. Een oude priester van het zeestrand, die 30 á 40 jaar de geheele negerij bedroog, en zich daarvoor goed liet betalen, smeekte mij met tranen in de oogen, dat ik hem toch niet langer van den heiligen Doop zou terughouden, omdat hij daardoor rust voor zijn ziel hoopte te vinden.

> Zouden zulke gebeurtenissen mij en alle vrienden van de zendingzaak niet tot dankbaarheid jegens God aansporen? Zijn zulke feiten geen stralen van goddelijke genade? En hoe gebrekkig ook de kennis en hoe zwak het geloof van deze menschen ook mag zijn, zoo kan men toch zien, dat het bijgeloof en de afgoderij der Alifoeren, ten minste hier te Tondano, en vooral door het overgaan van den priester, in den grond verzwakt is, en dat het zaligmakende licht van het dierbare Evangelie zich meer en meer verbreidt. Ten bewijze hiervan wil ik nog het een en ander uit mijn dagboek meêdeelen.

> 8 Julij 1834. Te Kapataran gekomen, vond ik,

dat de schoolkinderen, een 40tal jongens en 4 meisjes nog in de kerk school gingen, en werd verblijd door de vorderingen, die zij in twee jaar gemaakt hadden.

»9 Julij. Nadat ik eenige kleine kinderen en vier oude lieden gedoopt had, reisde ik verder naar Laloempej. Hier hadden drie negerijen, die niet ver van elkaar liggen, voor den meester, dien ik in 't laatste jaar hier heengezonden heb, een groot en sterk schoolgebouw gezet. Het waren 60 jongens en 7 kleine meisjes, die in dit ééne jaar al tamelijk veel geleerd hadden.

»10 Julij. Ik kwam in de negerij Kolongan. Het Hoofd rigtte den volgenden morgen eene lange aanspraak tot mij, waarin hij mij te kennen gaf, dat hij begeerde gedoopt te worden, en een' meester wilde hebben. Twee jaar geleden had hij hetzelfde gevraagd; toenmaals gaf ik hem tijd om te overdenken en te leeren. Daarop werd hij met een van zijn kinderen ziek, en vierde weér een heidensch feest, dat hem zoo wat 100 gulden kostte, en bijna eene maand duurde, doch het kind stierf en hij werd niet beter. Nu wilde hij met zijn gansche huisgezin de afgoderij verlaten, en zijne kinderen naar school zenden. Tot mij zeide hij: »Als mijnheer mij al niet doopen wil, omdat ik weer een duivelsfeest gevierd heb, zoo ben ik toch een christen in mijn hart, want ik heb met groote schade ondervonden, dat onze godsdienst en de verhalen van onze voorvaders niets dan bedrog en leugen zijn, en dat er maar één God is, aan wien ik nu geloof. Ik beloofde hem, na veel vragen en antwoorden, waaruit de opregtheid van zijne belijdenis bleek, hem in de gemeente des Heeren op te nemen, als hij naar

Tondano wilde komen; want in zijne negerij was geen geschikte plaats voor deze heilige plegtigheid.

»11 Julij. Ik reisde verder, en kwam op mijnen weg naar Makalisoeng door de negerij Rerer, waar ik in het huis van het Hoofd ging om wat uit te rusten. Ook deze man, die de beroemdste priester uit den omtrek is, omdat hij alleen het geschreeuw der vogels verstaat, had mij reeds twee jaar geleden gevraagd om met zijne vrouw gedoopt te worden. Ik gaf hem tijd tot overdenken, en zeide hem, dat, al was hij oud, hij toch nog wat leeren moest. Dat kon hij het best van zijne vrouw, want die had al bij den zendeling LAMMERS geleerd; maar zij was nog niet gedoopt. Eenigen tijd daarna was er in de buurt een groot offerfeest, waar men hem huurde voor omtrent f 10 om den vogel te hooren. Nadat ik dit vernomen had, nam ik mij voor, hem niet te doopen. Toen ik zijn huis binnentrad, kwam hij mij met zijne vrouw te gemoet en vroeg mij: »Mijnheer! Hoe moet het nu met ons?»

»Ik. Wat er van u worden zal? Ik weet het niet.

»Hij. Wij zijn nu noch heidenen, want wij hebben geen offerplaats meer; noch christenen, want wij zijn nog niet gedoopt.

»Ik. Hoe dat? Gij zijt altijd nog heidenen met uw geheele hart, want al hebt gij uwe heidensche voorwerpen weggeworpen, gij hebt daarna toch weêr drie nachten naar den vogel geluisterd, en daarvoor goed geld aangenomen.

»Beiden begonnen te weenen. De man verontschuldigde zich; hij zeide, dat hij door een' christelijken

Hoekoem besaar er toe gedrongen was. De vrouw deed haren man het ééne verwijt na het andere, en smeekte, dat als ik haren man niet kon doopen, ik toch haar ten minste doopen zou, omdat zij geen deel aan deze heidensche werken had gehad, integendeel zij had het haren man afgeraden. Ik zeide haar, dat ik dit niet gaarne zou doen, omdat er daardoor verwijdering tusschen haar en haren man ontstaan zou, en dat het beter was, dat zij wachtte, tot dat hij bewijzen gaf, dat hij van zin veranderde.

»12 Julij. Te Makalisoeng vond ik maar weinig kinderen in de school, omdat het Hoofd, die uit liefde voor het christendom, zonder dat hij er voor betaald werd, onderrigt gaf, vroeger de kinderen ook gewoonlijk te eten gaf. Daar hij het nu uit gebrek niet meer doen kon, waren al de kinderen, op zeven na, weggebleven.

13 Julij. Toen de christenen verzameld waren tot de godsdienstoefening, die ik wilde beginnen, kwam het Hoofd van Rerer met zijne vrouw en twee kinderen, en vroeg mij in de vergadering, dat ik toch ten minste zijne vrouw en kinderen zou doopen. Ik liet hen de geloofsbelijdenis openlijk opzeggen en doopte hen en hunne kinderen. Zoodra zij het zegel des heiligen Doops ontvangen hadden, kwam de oude vader (de alifoersche priester) nam de kinderen op den arm, kuste hen, en verheugde er zich over, dat zij in het verbond van den eenigen waren God waren opgenomen. Toen zeide hij tot mij: »Ik hoop, dat mijnheer nu ook medelijden met mij zal hebben, en ook ik gedoopt worde, opdat ik een worde met mijne vrouw en kin-

deren." Ik beloofde het na eenigen tijd, als hij het heidendom geheel vaarwel zeide, en zich met zijn gansche hart aan den Heer Jezus overgaf.

»8 Augustus. Er kwam eene vrouw tot mij, die hier in groot aanzien stond, omdat zij familie van het hoofd was; zoolang ik hier was, had ik echter al veel van haren slechten levenswandel gehoord, en mij verwonderde zeer, dat zij kwam, en vroeg om gedoopt te worden.

»Ik. Waarom wilt gij gedoopt worden?

»Zij. Omdat ik het heil mijner ziel zoek, en dat hoop ik in de christelijke godsdienst te vinden.

»Ik. Hoe kunt gij die hoop koesteren, daar gij onze godsdienst nog in het geheel niet kent.

»Zij. Al is mijne kennis nog zeer gebrekkig, ik heb toch al veel over de godsdienst gedacht. Ik heb lezen geleerd, het »kort begrip" achter de psalmen van buiten geleerd, en heb eenige preeken aangehoord, waardoor ik overtuigd ben, dat ik alleen door Jezus Christus zalig kan worden,

»Ik. Het is wel heel goed, als gij dat weet, maar mij dunkt, dat het voor u beter zou zijn bij uwe alifoersche godsdienst te blijven, dan kunt gij leven zoo als gij tot nu toe gedaan hebt, en de verantwoording zal op den dag van het gerigt niet zoo zwaar zijn.

»Zij. Als ik dat wilde, zou ik niet tot u gekomen zijn, want ik weet wel, dat ware christenen niet zoo slecht kunnen leven. Vroeger heb ik zooals alle anderen, zulk een' levensweg als eene eer beschouwd. Nu heb ik de schandelijkheid er van erkend, want wat zou er anders van mijne onsterfelijke ziel worden?

»Ik gaf haar nog eene maand tijd, om er over na te denken, nog meer te leeren, met hare familie te overleggen, en deze te zeggen, dat zij na den Doop niet naar de alifoersche zeden aan een' man kon verkocht worden voor 200 à 300 gulden, wat ten huwelijk geven heet.

»20 September. Twee hoofden kwamen, volgens de afspraak, om in de gemeente des Heeren opgenomen te worden. Ik nam hun de geloofsbelijdenis in tegenwoordigheid van eenige christenen des avonds in mijn huis af. Het was aandoenlijk, vooral toen de beroemde oude priester uit Rerer, met innerlijke ontroering en afschuw sprak van het bijgeloof en de bedriegerijen, die hij zoo lang gepleegd had.

»21 September. Ik doopte hen tot stichting van mij zelven, en de gansche gemeente was geroerd toen deze twee oude mannen, met tranen in de oogen, voor het doopfond knielden, en plegtig in 't genadeverbond van den levenden God werden opgenomen.

»28 September. Heden doopte ik de vrouw, die in de vorige maand bij mij geweest was, voor eene talrijke schaar, nadat ik over Luk. 15 : 12 gepreekt had.

»25 December. De kerk was zoo vol christenen en heidenen, dat een groot aantal er buiten moest staan. De meeste der eersten waren wel slechts uit gewoonte gekomen, omdat men vroeger altijd dacht, dat wie een christen wilde zijn, op Kerstmis en nieuwe jaar te kerk moest komen, al kwam hij ook het geheele jaar er niet in. Er zijn er toch eenige, die zich over de blijde boodschap van de geboorte van eenen Verlosser reeds hartelijk verheugen, en er God voor danken.

»Ik was van plan met mijne vijf gemeenteleden in deze feestdagen het heilig Avondmaal te gebruiken; maar daar ik dit om de slechte gelegenheid in de kerk gewoonlijk in mijn huis deed, en nu ons dochttertje ziek was, moest ik het tot eenen anderen tijd uitstellen.

»1 Jan. 1835. Ditmaal was het nieuwjaarsfeest geheel anders en voor het uiterlijke veel beter dan vroeger. Verleden Zondag had ik in de kerk bekend gemaakt, dat Donderdag het nieuwe jaar begon, en daar ik vreesde voor het misbruik van den arak, dien men zooveel in de negerij heeft, herinnerde ik de christenen aan hunnen pligt, namelijk om den Heer Jezus te volgen en de heidenen met een goed voorbeeld voor te gaan. Inderdaad de Heer heeft deze vermaning boven mijne verwachting in de harten der christenen gezegend, want er werd in de negerij, geen getier gehoord, en dronken menschen zag men niet. Eenigen zelfs bedankten mij 's avonds voor deze vermaning, en zeiden, dat zij nog nooit zulk een matig en toch vrolijk nieuw jaar hadden gevierd. Want wat zij anders in overvloed genoten hadden, en er ziek van geworden waren, hadden zij dit jaar met mate gebruikt, met dankzegging tot den Heer, en daarbij een gezond en tot den arbeid geschikt ligchaam behouden. Ook was nu hun voorraad niet uitgeput zoo als anders. Dit gaf mij gelegenheid om te spreken, hoe de godzaligheid voor alle dingen nuttig is, en de belofte voor dit en het toekomstige leven heeft.

»15 Februarij. Heden zegende ik vier echtparen in. Over één paar verwonderden zich zoowel christenen

als heidenen, omdat zij hun huwelijk begonnen geheel zooals het christenen betaamt, en zooals zeker nog niemand in Tondano getrouwd is. Beide zijn jongelieden, ongeveer 20 jaar oud, aan hun' levenswandel kleeft volstrekt geen vlek, wat hier te lande niet veel gevonden wordt. De jongeling betaalde niets voor zijne bruid aan de ouders, en deze verlangden ook niets voor hunne dochter, hetgeen nog niet gebeurd was, zoolang de negerij Tondano bestaat. De gewoonte alhier is anders, dat de dochter tot het huwelijk gedwongen, en verkocht wordt; is zij uit geringe familie voor *f* 15 tot soms *f* 500, uit voorname familie tot *f* 1000 toe. Dat er uit deze gewoonte veel vreemds voortvloeit, kan men denken. Eenigen beginnen echter reeds het verkeerde er van in te zien, en het Christendom zal ook in dit opzigt allengs eene verandering bewerken, daar reeds door één paar een begin is gemaakt."

Tot zoo ver RIEDELS berigt. Men zal opmerken, dat hij in deze mededeelingen de zaken op de eenvoudigste wijze vermeld heeft. Hij was tegen alle overdrijving bij zijne berigten, en vreesde altijd te veel te zeggen; liever zou hij in 't verborgene gewerkt hebben, zonder dat er in Europa van gesproken werd; dit is weder een punt, waarin hij met vader Jänicke overeenstemde. Alleen het gevoel van pligt jegens het Bestuur van het genootschap deed hem zijn' tegenzin tegen het verslaggeven overwinnen. Eens schreef hij: »Ik beken openhartig, dat het mij moeilijk valt een dagboek over te zenden, als ik het niet met beschrijvingen van reizen aan kan vullen. Ik heb mij altijd voorgenomen

alleen de volle waarheid te schrijven. Als ik dus een uitvoerig dagboek zenden moest, zou er misschien tegen mijnen wil veel onwaarheid onder loopen, daar ik mij dikwijls in mijne verwachtingen teleurgesteld zie. Ik praat bijvoorbeeld veel met de schoolkinderen; zij beloven mij veel goeds; maar soms moet ik al den volgenden dag het tegenovergestelde zien. Even zoo gaat het met de volwassenen; daarom vrees ik altijd, dat ik te veel zal schrijven.

Het Zendelinggenootschap verlangde, behalve de jaarberigten, van zijne zendelingen de beantwoording van zes bepaalde vragen in betrekking tot hun werk. In 1835 antwoordde RIEDEL het volgende:

De godsdienstige toestand dergenen, onder welken ik werk is droevig. De christenen, die ongeveer 300 in getal zijn, zijn onwetend en bijgeloovig, en eenigen zijn onverschillig ten opzichte van de godsdienst. De grond daarvan schijnt te zijn, dat zij vóór mijn' tijd geen onderrigt gehad hebben, en christenen geworden zijn zonder de godsdienst te kennen. Er beginnen nu toch eenigen, vooral vrouwen, vorderingen in de kennis te maken, en deze toonen haren godsdienstigen zin door uiterlijk zedig gedrag en door het vlijtig gebruik maken van de middelen om hare kennis te vermeerderen. De toegang tot de heidenen staat mij open. Zij schijnen meer tot het Christendom over te hellen, dan het vijandig te zijn. Dit komt echter slechts voort uit onverschilligheid voor alle godsdienst.

»Mijn werk is als volgt: Iederen Zondag preek ik in 't Maleisch. Na kerktijd verzamelen zich de

groote schoolkinderen met eenige andere menschen in mijn huis, waar ik de gehouden preek in vragen en antwoorden herhaal. 'sAvonds heb ik catechisatie met eenige jongelieden, die ik later als leden van de gemeente hoop aan te nemen. Maandag en Vrijdag heb ik met drie vrouwen, tot het zelfde doel, catechisatie; Donderdag met de schoolkinderen, en Zaterdagavond met twee vrouwen, die al tamelijk gevorderd zijn. Ook ga ik bijna dagelijks 'smorgens naar de school om met de kinderen den Bijbel te lezen, en die naar hunne bevassing te verklaren. Behalve de school te Tondano, heb ik nog 4 andere scholen, die onder mijn opzicht staan, waarheen ik dikwijls ga. Daar worden 240 jongens en 20 meisjes onderwezen in zingen, lezen, schrijven en in de godsdienst. De meesters, die ik als mijne helpers beschouwen kan, zijn twee van Ambon, twee van Kema of Menado en een van Tondano, die vroeger mijn leerling was, en in wiens kleeding ik tot nu toe voorzie. De boeken, die in deze scholen gebruikt worden, zijn het Nieuwe testament, twee schoolboekjes van H. WESTER en 't eenvoudige onderricht in de godsdienst van BRINK. Ook nu moet ik het herhalen, dat ik aan boeken groot gebrek heb.

»Vruchten bespeur ik wel van mijnen arbeid, als ik een uiterlijk zedelijk gedrag, enz. vruchten mag noemen. Toch wenschte ik meer levendige vruchten van bekeering te zien. Het getal van mijne toehoorders vermeerderd van jaar tot jaar, en mijn houten kerkje wordt bijna te klein, daar aldaar iederen Zondag ongeveer een honderdtal bijeen komen, van welke

eenigen naar het dierbare Evangelie aandachtig luisteren, en de hoop geven, dat zij door den Heiligen geest het ware geloof eenmaal in zich zullen laten werken.

»Tegenstand is er niet, behalve de onverschilligheid bij vele christenen en de volkomene zorgeloosheid ten aanzien van alle godsdienst bij de Alifoeren. Maar medewerking is er ook niet, behalve den wensch der Regering, dat de kinderen school gaan. Met dat doel heeft de Resident eenigen tijd geleden, de scholen onderzocht, hetgeen eene goede uitwerking heeft gehad.»

A 248 0053

Bij de Drukkers en Boekverkoopers M. WIJF & ZONEN, zijn verkrijgbaar de volgende Kleine Stukjes

	Cents.		Cents.
1. Peter Lobeck	15	49. Als God werkt, wie zal dan keeren?	15
2. De welbestede stuiver	10	50. De Soldaten-dochter	10
3. De wever uit Welsh	07½	51. Het gelukkige sterf bed	10
4. De kleine bewoner van het Auvergnésche Gebergte	10	52. De weg en het middel	15
5. Arme Sara	04	53. De gast zonder bruiloftskl.	07½
6. De jonge Hutbewoonster	22½	54. Treffend voorbeeld	07½
7. Opwekking te Elberfeld	05	55. Levensschets v. Blumhardt	15
8. De Iersche boer	10	56. Hadara	04
9. Elisabeth Cunningham	15	57. De oude geneesheer	10
10. John Robins, de matroos	10	58. De roepstem des Heeren	15
11. Uitbreiding der Parabel enz.	10	59. Anna Walsh	07½
12. Kolonel Jacob Gardiner	15½	60. Eerste zend. te St. Thomas	15
13. De Stroopers-dochter	10	61. Thirza	20
14. De Bode met goede tijding	15	62. Vroege godsvrucht	07½
15. Jansje Allan	15	63. De Russische kleermaker	07½
16. Zonderlinge tusschenkomst der Voorzienigheid	07	64. Kenmerk. v. een kind Gods	07½
17. Levensber. van Amelia Gale	07½	65. Overtuiging verwaarloosd	12½
18. Sara Hill	12½	66. Woord aan jonge moeders	07½
19. De geschied. van Mary Smith	12½	67. De onbekende zending	04
20. De Dorps-predikant	10	68. Mevrouw Rumpff	10
21. De waarheid van het Evang.	10	69. Opmerkelijke leiding Gods	07
22. Kracht des geloofs	10	70. Een nieuw traktaatje	10
23. Herman de houthakker	12½	71. De vrome landman	07½
24. Laatste uren v. John Cowper	10	72. Ged. over de eeuwigheid	07½
25. Het einde van den tijd	10	73. Maria	10
26. Wat God bewaart, is wel bewaard	15	74. William	07½
27. Wie zijt gij? Wat hebt gij te doen?	10	75. De Christen in het gasthuis	03
28. De weërhaan van het kasteel	12½	76. Lord Teignmouth	10
29. Eben-Haäzer in Latakko	10	77. Leven van Schwartz	08
30. Indiaansche bekeerlingen	10	78. Wie zoekt die vindt	05
31. De Christen-feesten	05	79. Levensb. van een' soldaat	05
32. Verhaal van 2 predikers	07½	80. Pacalsdorp	07½
33. De tijd en de eeuwigheid	10	81. Onnoodige zorgen	04
34. Kort en heilzaam berigt	10	82. Zachéüs	08
35. Johan Coenraad Ter Linden	07½	83. De twee bureu	10
36. Een beroep op het hart	12½	84. Bekeering v. A. H. Franke	04
37. De landman in den Elzas	10	85. Blandina	07½
38. Sterfgevallen van zeven bekeerde heidenen	10	86. Bede van een grijsaard	07½
39. Levensloop van C.L. Töpfer	07½	87. Het huisgez. te Haeterdale	15
40. Eenige bijzonderheden uit het leven van Morrison	15	88. Inwendig Christendom onder Hottentotten	05
41. Lydia S.	07½	89. Aärons dood	15
42. Hugo Bourne	07½	90. Het Paascheest	10
43. De christelijke viering van den Zondag	05	91. Leven van Chrysostomus	07½
44. Henri Obookiah	10	92. Het geheimzinnige in den Christen	05
45. De zendelingen in Groenl.	15	93. Jacob Wilson	15
46. Het bezoek bij een krauke	15	94. De eerste kerkgang	10
47. Brieven van een' leeraar	15	95. Wanneer ben ik, enz.	06
48. Polycarpus	10	96. Overeenk. Christel. Gods	05
		97. Zendingsgave	15
		98. De zwarte knecht	10
		99. Waarschuw. tegen valsche overleggingen	10